

ФІЛОСОФІЯ

УДК 1:316.4

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ (ЗВЕРТАЮЧИСЬ ДО ТОМАСА ГОББСА)

Присвячено філософському аналізу опрацювання Томасом Гоббсом ідеї забезпечення безпеки. Показано, що в своїй політичній теорії він виходив з того, що для досягнення безпеки необхідний абсолютизм верховної державної влади як цінність, причому заснований на непохитних підставах природного закону.

Ключові слова: безпека, право, закон, суверен, влада, держава.

Актуальність проблеми. Проблема безпеки має велике значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю попередження і ліквідації загроз, здатних позбавити людей матеріальних та духовних цінностей, а у деяких випадках — і життя. У сучасних суспільствах, незважаючи на наявність інститутів прав людини, які покликані забезпечувати необхідні умови існування індивідів, безпека останніх залишається надзвичайно актуальною, оскільки задоволення саме цих інтересів є певною умовою здійснення всіх інших інтересів. У зв'язку з цим важливими є ретроспективний аналіз і переосмислення ключових питань, пов'язаних з визначенням проблеми безпеки, вихідних дефініцій з обранням найбільш придатних концепцій для реалізації основоположних моментів цієї проблеми.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що, незважаючи на солідну дослідницьку базу спадщини Т. Гоббса, існує неоднозначність розуміння окремих аспектів його творчості, зокрема проблеми безпеки, висвітлення аксіологічних аспектів якої і є **метою** даної статті. Тому метою і завданням статті є здійснення соціально-філософського та філософсько-

правового аналізу теоретичної спадщини Гоббса стосовно опрацювання ідеї забезпечення безпеки¹.

Томас Гоббс (1588–1679) був першим мислителем Нового часу, який, за словами Б. Чичеріна, з чистих начал природного права розвинув повне і систематичне вчення про державу [1, с. 165]. У своїй політичній теорії він виходив з уявлень про безпеку держави як основної політичної цінності, причому для її досягнення використовував абсолютизм верховної державної влади, заснованої на непохитних підставах природного закону.

В одному з перших розділів «Левіафана» Т. Гоббс починає свої міркування з приводу природного стану людського роду з досить несподіваної тези про природну рівність людей щодо фізичних і розумових здібностей і намагається цю досить спірну тезу довести по-своєму. З рівності здібностей він виводить рівність надій на досягнення цілей. А оскільки двоє людей не можуть володіти однією річчю, то між ними виникає ворожнеча (війна). Причини ворожнечі людей, за Т. Гоббсом, знаходяться у самій природі людини, і таких основних причин три: суперництво, недовіра та жага слави.

Суперництво рівних за природою людей супроводжується насильством і виникає з приводу їхніх домагань на будь-які об'єкти власності: майно іншої людини, вона сама, її родина, діти, худоба тощо. Недовіра між людьми призводить до того, що вони застосовують насильство з метою самозахисту. Жага слави призводить людей до того, що вони вдаються до насильства з метою домогтися від інших почесностей, визнання своєї переваги, більшої поваги тощо.

Т. Гоббс не погоджується з добре відомою в історії політичної думки тезою Арістотеля про те, що людина є суспільна тварина і не може жити поза спілкуванням. Навпаки, він переконаний, що люди не відчувають ніякого задоволення від життя в суспільстві і змусити людей жити разом та мирно між собою може тільки верховна влада, яка тримає всіх у покорі. Т. Гоббс переконаний, що «поки люди живуть без загальної влади, яка тримає всіх їх у страху, вони перебувають у тому стані, що називається війною, і саме в стані війни всіх проти всіх» [2, с. 87]. У цьому природному стані немає місця для працьовитості, оскільки нікому не гарантовані плоди його праці. Отже, немає землеробства, судноплавства, морської торгівлі, зручних будинків, немає знання земної поверхні, обчислення часу, ремесла, літератури, немає суспільства. Зате в природному стані є вічний страх і постійна небезпека насильницької смерті, і життя людини є самотнім, бідним, безпросвітним, тупим та короточасним.

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з соціально-філософськими дослідженнями у межах комплексної цільової програми НДР «Філософські та культурологічні проблеми духовного життя суспільства та розвитку особистості», яку здійснює кафедра філософії Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Стан війни всіх проти всіх характеризується також тим, що поняття правильного і неправильного, справедливого і несправедливого не мають тут місця. Мірою добра і зла для людини, що перебуває в природному стані, є її особисті потяги. Там, де немає верховної влади, — немає закону, а там, де немає закону, — немає несправедливості. Зазначений стан характеризується відсутністю власності, володіння, точного розмежування «мого» і «твого». У природному стані, робить висновок Т. Гоббс, людина перебуває в поганому становищі, і вийти із цього стану вона може почасти завдяки своїм пристрастям, а почасти — завдяки розуму.

Пристрасті, які роблять людей схильними до миру, є такими. По-перше, це страх смерті; по-друге, бажання речей, необхідних для гарного життя; і, по-третє, надія придбати їх своєю працюючістю. А розум підказує прийнятні умови миру, на основі яких люди можуть дійти згоди. Ці умови суть те, писав Т. Гоббс, що називається природними законами.

Перш ніж дати своє розуміння природному закону, Т. Гоббс дає визначення природному праву: «Природне право є свобода всякої людини використовувати власні сили за своїм розсудом для збереження власної природи, тобто власного життя, і, отже, свобода робити все те, що, за її судженням, є найбільш прийнятним для цього» [2, с. 89]. Свободу він розуміє як відсутність зовнішніх перешкод, котрі позбавляють людину можливості робити те, що вона хоче. Звернемо увагу на ту обставину, що Т. Гоббс визначає поняття «право» через поняття «свобода». Він також дає своє визначення природному закону: «Природний закон є припис, або знайдене розумом загальне правило, відповідно до якого людині забороняється робити те, що згубно для її життя, або те, що позбавляє її засобів до збереження, і зневажати тим, що вона вважає найкращими засобами для збереження життя» [2, с. 89]. Т. Гоббс пропонує розрізняти *право* і *закон*, хоча ці поняття зазвичай змішують. Тим часом право полягає у свободі робити або не робити щось, а закон визначає і зобов'язує до того або іншого аспекту цієї альтернативи.

У природному стані кожна людина має право на все, навіть на життя іншої людини. Тому доти, доки зберігається право всіх на все, ніхто не може бути впевненим, що проживе відведений йому природою час для життя. Отже, перший припис, або загальне правило розуму, зазначає, що будь-яка людина має прагнути миру. У цьому полягає *перший* і найголовніший *природний закон*: слід шукати миру і сприяти йому. Якщо в людини не буде надії досягти миру, то за нею залишається природне право захищати себе всіма можливими засобами.

Другий природний закон. У разі згоди на те інших людей людина повинна відмовитися від права робити все, що вона хоче тією мірою, в якій це необхідно в інтересах миру і самозахисту; людина має задовольнятися таким ступенем свободи стосовно інших людей, який вона допустила б в інших людях стосовно себе. Мотивом і метою при зреченні від права є гарантія без-

пеки людської особистості. Безпеку Т. Гоббс розуміє, як збереження життя і забезпечення засобів такого збереження життя, за якого воно не стало б важким [2, с. 92]. Взаємне перенесення права, або обмін правами, є тим, що люди називають договором.

Під час формулювання другого природного закону Т. Гоббсу довелося вдатися до поняття громадянського стану, який він одночасно ототожнив з поняттям держави і визначив останню як організацію примусової влади. Т. Гоббс пояснив, якщо природний стан є станом війни всіх проти всіх, то в громадянському стані є влада, встановлена для справляння примусового впливу на тих, хто без такого впливу порушив би своє слово. Т. Гоббс зазначив, що державою він вважає організацію примусової влади.

Звернемо увагу на те, що перший закон природного права проголошує мир і безпеку як головні політичні цінності, укорінені у розумі. Всі інші цінності повинні використовуватися лише як засоби досягнення миру. Так, другий природний закон підкоряє «миру і безпеці» таку політичну цінність, як свобода індивіда. У Т. Гоббса йдеться саме про свободу індивіда, яку він висловлює мовою правової аксіології: відмова кожного від своїх прав тісно мірою, в якій цього вимагають інтереси миру і безпеки. Держава (організація примусової влади) також є несамостійною і самодостатньою цінністю, а засобом досягнення миру і безпеки (самозбереження).

Третій природний закон свідчить про те, що люди повинні додержуватися укладених ними угод. У цьому природному законі містяться джерела і засади справедливості. Природа справедливості полягає у виконанні угод, що мають обов'язкову чинність, писав Т. Гоббс, але обов'язкова чинність угод починається лише з встановлення громадянської влади, досить міцної, аби примусити людей до виконання своїх угод, і з чим збігається також начало власності.

Четвертий природний закон Т. Гоббс сформулював так: людина, що одержала благодіяння від іншої людини з її милості, а не з примусу, повинна поводитися так, аби людина, яка зробила благодіяння, не мала розумної підстави каятися у своїй доброті.

П'ятий природний закон є законом люб'язності: кожна людина має пристосовуватися до всіх інших.

Шостий природний закон є законом прощення: за наявності гарантії відносно майбутнього людина повинна прощати минулі образи тим, хто, виявляючи каяття, бажає цього.

Сьомий закон проголошує, що у разі помсти (воздаянні злом за зло) люди повинні погоджуватися не з розмірами заподіяного зла, а з розмірами того блага, яке має бути після помсти. Відповідно до цього закону людям забороняється накладати покарання з якою-небудь іншою метою, ніж виправлення злочинця або застереження інших.

Восьмий закон констатує таке: жодна людина не повинна діями, словом або жестом виявляти ненависть або презирство щодо іншої людини.

Міркуючи з приводу *дев'ятого закону*, Т. Гоббс писав, що в природному стані всі люди є рівними, а існуючу в цей час нерівність було введено громадянськими законами. Він зауважував, що додержується доктрини Арістотеля про природну нерівність людей, яка є основою його «Політики». За Арістотелем, є люди, призначені самою природою до управління, як найбільш мудрі, інші ж, що володіють міцним тілом, — до служби, начебто поділ на хазяїв і слуг було встановлено не угодою людей, а різницею розумових здібностей. Але такий умовивід Арістотеля спростовують не тільки розум, а й досвід. Адже, не без гумору зазначав Т. Гоббс, мало знайдеться дурнів, які не хотіли б самі управляти собою. Формулюючи *дев'ятий закон*, Т. Гоббс зазначав: якщо природа зробила людей рівними, то ця рівність має бути визнаною; якщо ж природа зробила людей нерівними, то рівність все-таки повинна бути допущеною, оскільки люди вважають себе рівними і вступають у договір не інакше, як на рівних умовах. Сам же закон установлює, що кожна людина має визнавати інших рівними собі від природи. Порушенням цього правила є гордість. Таким чином, Т. Гоббс не наполягав на рівності людей як на емпіричному факті, а визнавав рівність як політичну вимогу або, інакше кажучи, політичну цінність.

З цього закону випливає наступний: вступаючи в мирний договір, жодна людина не повинна вимагати надання собі якого-небудь права, надати яке будь-якій іншій людині вона не погодилася б. Якщо людина призначена бути суддею в спорі між двома людьми, то наступний *десятий природний закон* пропонує, аби вона неупереджено їх розсудила. За цим законом неподільні речі мають бути, якщо це можливо, використані спільно, причому, якщо кількість речей дозволяє, — використані без обмеження, в противному разі — пропорційно числу тих, хто має право. Однак є речі, які не можуть бути ні поділені, ні використані спільно. У цьому разі природний закон, що пропонує неупередженість, постановляє, аби право володіння надавалося в цілому, чи, інакше (якщо встановлюється по чергове користування), — за жеребом. Те, що всім людям, які є посередниками миру, повинна бути надана гарантія недоторканності, — це теж природний закон. Інший *природний закон* — *одинадцятий* — радить: у разі спору сторони мусять підкорити своє право рішенню третьої особи — арбітра.

«Такі природні закони, що пропонують мир як цінності збереження людей у масі і стосовні лише вчення про громадянське суспільство» — резюмував Т. Гоббс [2, с. 109]. Звичайно, міркував він далі, більшості простих людей, що піклуються лише про їжу, немає часу займатися дедукцією і виводити самим ці природні закони із власного розуму. Але, аби ніхто з людей не міг виправдуватися незнанням цих законів, їх було резюмовано в одному легкому

правилі, доступному розумінню навіть самої нездібної людини: *не роби іншому того, чого ти не бажав би, щоб було зроблено тобі*.

Природні закони є незмінними і вічними, тому що несправедливість, невдячність, гордість, лукавство та інші пороки ніколи не можуть стати правомірними. Наукою про ці природні закони є моральна філософія. Отже, Т. Гоббс, виходячи з єдиного начала — збереження безпеки спільноти як головної цінності людського співжиття, виводив як юридичні, так і моральні закони, які злилися в його теорії в одне ціле.

Т. Гоббс вважав, що в природному стані те, що він формулює як природні закони, існує як певна природна схильність людей, про яку за допомогою розуму можна зробити певний умовивід. Ці приписи розуму зазвичай називають законами, що, однак, не відповідає їхній сутності, оскільки ці приписи є лише певними умовиводами, а законом у власне юридичному сенсі є тільки те, що видано верховною владою і спирається на меч держави. Виходячи з цього, можна зрозуміти, чому для Т. Гоббса не існувало більш високої інстанції в питаннях права і моралі, ніж держава, яка за допомогою законів регулює політичну поведінку людей (зовнішню сторону поведінки). Тому, як слушно констатує К. Хюбнер, на противагу Ж. Бодену Т. Гоббс «відкидає природне право, визнаючи значення лише видаваного сувереном громадянського державного права. Природно-правові закони (як, наприклад, заборона крадіжок або вбивства) суть лише пусті формули, які є практично марними. Те, що вважається крадіжкою і в яких випадках це є крадіжкою, або те, що вважається убивством і в яких випадках це є убивством у кримінально-правовому сенсі — все це потребує визначення винятково в межах законів, які встановлюють, що взагалі варто розуміти під “моїм” і “твоїм”, під правом на життя і таке інше» [3, с. 84].

Розібравшись з питанням про природний стан людського роду і природних законів, другу частину «Левіафану» Т. Гоббс присвятив державі, стверджуючи, що для досягнення миру й безпеки люди створили штучну людину, «державу». Перебіг його міркувань такий. Від природи люди люблять волю і панування над іншими, але турбота про самозбереження і більш сприятливе життя, тобто про безпеку, змушує їх обмежувати себе, живучи в державі. Їм необхідно дійти згоди, що базується на угоді й загальній владі (угода без влади, без меча — лише слова, які не можуть гарантувати людині безпеку).

Загальна влада спроможна захищати людей від вторгнень чужоземців і від несправедливостей, заподіюваних один одному. Але для цього вона повинна бути єдиною, зосередженою в руках одного суб'єкта (індивідуального чи колективного). Єдність влади полягає не тільки в тому, що вона персоніфікується в єдиному суб'єкті, і у тому, що загальна влада як би засновується кожною людиною. «Інакше кажучи, для встановлення загальної влади необхідно, аби люди призначили одну людину чи групу людей, які виявилися б їхніми представниками: аби кожна людина вважала себе довірительом стосовно всього,

що носій загальної особи робитиме сам або змусить робити інших відносно загального миру й безпеки, і визнає себе відповідальним за це; «аби кожний підкорив свою волю і судження волі і судженню носія загальної особи» [2, с. 119]. Якщо це відбулося, писав Т. Гоббс, то велика кількість людей, об'єднаних у такий спосіб в одній особі, називається державою. Він дав таке визначення сутності держави: «Держава є єдиною особою, відповідальною за дії якої зробила себе шляхом взаємного договору між собою величезна кількість людей, для того, аби ця особа могла використати чинність і кошти всіх їх так, як визнає за необхідне для їхнього миру і загального захисту» [2, с. 119].

Верховна влада, за Т. Гоббсом, може засновуватися двома шляхами. По-перше, силоміць; по-друге, за добровільною згодою. Заснована за добровільною згодою держава називається політичною, або заснованою на встановленні. В історії політичної думки Т. Гоббс разом з Дж. Локком і Ж.-Ж. Руссо є представником так званої договірної теорії походження держави. І хоча в Т. Гоббса ми не знайдемо безпосередньо словосполучення «договірна теорія походження держави», але, цю теорію він розвиває, коли йдеться про «договір за узгодженням». Що стосується терміна «політична держава», то він згодом суттєво поширився. Розмову про права, що утворюють сутність верховної влади і одночасно є її ознаками, Т. Гоббс розпочинає з цього типу держави.

По-перше, піддані в такій державі не мають права без дозволу суверена скинути його владу і повернутися до хаосу роз'єднаної юрби. По-друге, укладаючи договір, кожна людина укладає його одна з одною, а не з сувереном, тому не може мати місце порушення угоди з боку суверена і, отже, ніхто з його підданих не може бути звільнений від підданства під приводом того, що суверен порушив які-небудь свої зобов'язання. Адже очевидно, що той, хто став сувереном, не укладав попередньої угоди з усіма своїми підданими. По-третє, якщо більшість оголосила когось сувереном, то не згодний з цим змушений підкоритися волі більшості.

По-четверте, оскільки в такій державі кожний підданий є відповідальним за всі дії суверена, то що б не робив суверен, це не може розглядатися як неправомірне і несправедливе дія стосовно підданого. По-п'яте, жодна людина не може бути по праву страченою або якимось інакше покараною ким-небудь зі своїх підданих. По-шосте, оскільки в компетенції суверена перебуває забезпечення миру та безпеки, і він може робити все, аби запобігти внутрішнім розбратам і загрозам ззовні, то до компетенції верховної влади входить і суддівство з приводу того, які думки й вчення перешкоджають, а які сприяють миру та безпеці. Верховна влада має визначити, «хто повинен розслідувати доктрини всіх книг, перш аніж вони будуть опубліковані» [2, с. 59].

Як зазначав Т. Гоббс, «дії людей обумовлені їхніми думками, і в гарному управлінні думками полягає гарне управління діями з метою запровадження

серед них миру та згоди» [3, с. 122]. По-сьоме, верховній владі належить право засновувати громадянські закони, особливі закони кожної окремої держави, передусім закони про власність. По-восьме, складовою верховної влади є право юрисдикції, тобто право розгляду і вирішення всіх спорів, що можуть виникнути стосовно закону, як громадянського, так і природного, або того або іншого факту.

По-дев'яте, до компетенції верховної влади належить право оголошення війни та укладення миру з іншими державами. Це право судити про те, що потрібно на даний момент в інтересах загального добра і яких чинностей мають набути для досягнення даної мети зібрані, озброєні та оплачені сили, а також яка сума повинна бути зібрана з підданих для покриття видатків. Верховна влада має право розпоряджатися військами держави, суверен завжди є верховним головнокомандувачем. По-десяте, до верховної влади належить право всіх радників, міністрів та інших посадових осіб і чиновників як цивільних, так і військових. По-одинадцять, суверен може як нагороджувати і заохочувати людей до служіння державі, так і накладати покарання і безчестити тих, хто заподіює їй шкоду. По-дванадцять, суверену належить право роздавати почесні титули, встановлювати градацію цінностей людей, які зробили або спроможні зробити послугу державі.

За такими ознаками визначається верховна влада. Ці права є непередаваними і неподільними. Це Т. Гоббс доводить у такий спосіб. Є такі права (вони не увійшли в перелічені вище), які можуть бути переадресовані сувереном комусь іншому. Але, якщо він передасть комусь іншому право розпоряджатися військами, то збереження за собою права судової влади буде марним, оскільки в нього не буде чинності привести закони до виконання. Якщо він поступиться кому-небудь правом стягувати податки, то пустим залишається його право розпоряджатися військовими чинностями. Якщо він відмовиться від права цензури тих чи інших доктрин, то люди можуть повстати¹.

Різновидів держави, заснованої на встановленні влади, може бути тільки три: монархія (верховна влада належить одній людині); демократія, або народо-владдя (верховна влада належить зборам громадян, що представляють усіх, хто хоче брати участь у виборах); аристократія (верховна влада належить зборам громадян, що представляють лише частину громадян). Інших видів правління бути не може, адже навряд чи хто-небудь назве анархію новою формою влади. Що ж стосується термінів «тиранія» і «олігархія», які зустрічаються, то це не назви інших форм правління. Ті, хто незадоволений монархією, називають її тиранією, а незадоволені аристократією називають цей вид влади олігархією.

¹ Т. Гоббс був переконаний, що недавно громадянську війну в Англії спричинила неправильна думка, поширена серед більшості населення, згідно з якою зазначені права повинні бути розділені між королем, лордами та палатою громад. Він був упевнений, що в найближчому майбутньому країна повернеться до його ідеї неподільності верховної влади. Тут, як відомо з наступних подій, Т. Гоббс помилявся.

Але не варто вважати, що правління має одну форму, коли воно нам подобається, та іншу, коли воно нам не подобається, вважав Т. Гоббс.

Природно припустити, що Т. Гоббс цікавився питанням про зв'язок форм державного устрою і державно-політичних цінностей, таких як мир та безпека. Дійсно, він досліджував питання про те, як монархія, аристократія та демократія забезпечують головне призначення держави — мир та безпеку. З цієї точки зору він віддає перевагу монархії. Перебіг його міркувань такий. Будь-яка людина, наділена владою, має в собі два начала: як політик вона повинна піклуватися про загальне добро; як приватна особа вона дбає про свої власні інтереси, інтереси своєї родини, родичів та друзів. Якщо спільні інтереси перетинаються з її приватними інтересами, людина найчастіше віддає перевагу власним інтересам, тому що пристрасті є сильнішими за розум, отже, спільні інтереси найбільше переважають там, де вони поєднуються з приватними інтересами. Саме таке поєднання є в монархії. У монархії є один володар, який легко може задовольнити себе і наближених до нього, у той час як у членів зборів фаворитів і родичів набагато більше. Монарх може радитися з тими, чию думку вважатиме слушною. У демократіях поради дають особи, які мають на це право і найчастіше компетентні у придбанні багатства, ніж у знаннях. Порадниками стають також демагоги і оратори, які грають на публіку, аби розпалити пристрасті, і шкодять інтересам справи. За такої ситуації таємне ведення справ, у якому часто виникає необхідність у державі, стає неможливим.

Далі від держави, заснованої на встановленні влади (за допомогою суспільного договору), Т. Гоббс переходить до розгляду держав, заснованих на придбанні, або деспотичної влади, або держав, заснованих на чинності (щоразу Т. Гоббс використовував ці різні поняття як взаємозамінні). В обох випадках — за договірною походження держави або за силового — спонукальним мотивом утворення держави за теорією Т. Гоббса є страх. Але, якщо в першому випадку страх перед іншим (а не перед сувереном) змушує людей домовлятися і обирати верховну владу, то в державах, заснованих на чинності, страх перед сувереном віддає людей їй у підданство. Це єдиний критерій, за яким ці два різні типи держави відрізняються поміж собою.

Значимо, що питання про державу, засновану на чинності, Т. Гоббс приділив значно менше уваги, ніж державі, заснованій на угоді (лише один розділ з 15), а також інші критерії такого типу держав не завжди зрозумілі. Так, він писав, що в державах, заснованих на придбанні, верховну владу створено силоміць. «А верховна влада створена силоміць, коли люди — кожен окремо або всі разом — більшістю голосів з остраху смерті або неволі беруть на свою відповідальність всі дії тієї людини або зборів, у владі яких перебуває їхнє життя або свобода» [3, с. 138]. Таким чином, як слушно зазначає російський дослідник творчості Т. Гоббса Л. Зотова, і в цьому типі держави зберігається відповідальність підданих за всі дії суверена [4, с. 62]. Однакові також права і наслідки верховної влади [5, 6].

Поняття «панування» Т. Гоббс використовував для держав, заснованих на придбанні. У них панування може бути набуте подвійним шляхом: шляхом народження та шляхом завоювання. Право панування на основі народження є правом батька над своїми дітьми — така влада називається батьківською. Право панування на основі завоювання є правом хазіяїна над слугою, — така влада називається деспотичною. Т. Гоббс спеціально підкреслював, що право панування як у першому, так і у другому випадку засноване на згоді підкорятися як батьківській владі, так і владі завойовника, і пояснював, чому це саме так.

Що стосується обов'язків суверена у сфері міжнародного права, то Т. Гоббс виходив з того, що міжнародне право і природне право одне й те саме. Кожний суверен при забезпеченні безпеки свого народу має те саме право, що може мати будь-яка людина при забезпеченні власної безпеки. Той самий закон, який диктує людям, які не мають громадянського правління, що вони повинні робити і чого уникати, диктує те саме державі, тобто совісті суверенних держав і верховних зборів, оскільки судилище природного права перебуває тільки в совісті, де царює не людина, а Бог.

На закінчення розділу про державу Т. Гоббс висловив свої побажання і сподівання на те, що коли-небудь його короткий і ясний твір потрапить до рук суверена, який самостійно його вивчить і використає наявні там умоглядні істини на практиці.

Висновок. Сьогодні й у перспективі, очевидно, подальші адекватні реальній соціальній дійсності наукові розвідки в царині безпеки без опори на класичну спадщину видаються досить сумнівними. Безперечно, творчість Т. Гоббса, незважаючи на її цінність і перманентну актуальність, повністю не вичерпує всіх аспектів соціально-філософського і філософсько-правового осмислення проблеми безпеки. Однак погляди цього мислителя є найбільш показовими і можуть стати тим перспективним аспектом осмислення сутності безпеки, навколо якого будуватиметься майбутня система забезпечення безпеки як на національному, так і на глобальному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чичерин, Б. Н. Политические мыслители древнего и нового мира [Текст] / Б. Н. Чичерин. — СПб. : С.-Петербург. ун-т МВД России; Лань, 1999. — 331 с.
2. Гоббс, Т. Левіафан [Текст] / Т. Гоббс. — М. : Мысль, 2001. — 478 с.
3. Хюбнер, К. Нація: От забвения к возрождению [Текст / К. Хюбнер— М. : Канон+; Реабилитация, 2001. — 399 с.
4. Зотова, Л. В. Безопасность народа и государства как главная политическая ценность в учении Томаса Гоббса [Текст] / Л. В. Зотова // Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. — Серия : Политология. — 2003. — № 4 — С. 55–64.
5. Дзьобань, О. П. Проблема індивідуальної та колективної безпеки у творчості Томаса Гоббса та Іммануїла Канта (філософсько-правовий аспект) [Текст] /

- О. П. Дзьобань, Ю. С. Разметаєва // Проблеми філософії права. — 2005. — Т. III. — № 1–2. — К.-Чернівці : Рута, 2005. — С. 368–373.
6. Дзьобань, О. П. Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект [Текст] / О. П. Дзьобань // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 1 (6). — С. 161–167.

АКСИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ (ОБРАЩАЯСЬ К ТОМАСУ ГОББСУ)

Дзєбань А. П.

Посвящено філософському аналізу розвитку Томасом Гоббсом ідеї забезпечення безпеки. Показано, що в своїй політичній теорії Гоббс виходив з того, що для досягнення безпеки необхідним абсолютизмом державної влади як цінності, причому оснований на нерушимої основі природного закону.

Ключевые слова: *безпека, право, закон, суверен, влада, держава.*

AKSYOLOGY MEASURING OF PROBLEM OF SAFETY (SPEAKING TO THOMAS GOBBS)

Dzeban A. P.

The article is devoted to the philosophical analysis of development of Gobbs of idea of providing safety. It is retined that in the political theory Gobbs went out from that for achievement of safety absolutism of state sovereignty as value is needed, thus based on the inviolable grounds of natural law.

Key words: *safety, right, law, power, state.*

УДК 351.746.1(477)(075.8)

В. А. Мандрагеля, доктор філософських наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ (ЄПБО), НАТО, США: ТРИКУТНИК ПАРТНЕРСТВА ЧИ КОНКУРЕНЦІЇ?

Проаналізовано ключові загрози європейській безпеці: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження (ЗМУ), регіональні конфлікти, розпад держав, організована злочинність. Європейська політика безпеки і оборони порівнюється зі стратегією національної безпеки США, НАТО.

Ключові слова: *Європейська політика безпеки і оборони, стратегія національної безпеки США, НАТО.*